

Barn- och utbildningsförvaltningen
kansli
Lisa Yngvesson

Tjänsteskrivelse BUN2023/161
KS 2023/89,
U2022/03802

Datum
2023-03-27

Yttrande gällande betänkandet Allmänt fritidshem och fler elevers tillgång till utveckling, lärande och en meningsfull fritid, SOU2022:61

Förslag till beslut

Barn- och utbildningsnämnden tillstyrker utredningens förslag, med hänvisning till synpunkterna i nämndens tjänsteskrivelse, gällande betänkande Allmänt fritidshem och fler elevers tillgång till utveckling, lärande och en meningsfull fritid, SOU 2022:61.

Barn- och utbildningsnämnden översänder tjänsteskrivelsen som ett eget yttrande till kommunstyrelsen.

Sammanfattning

Utbildningsdepartementet har i en särskild utredning *Allmänt fritidshem och fler elevers tillgång till utveckling, lärande och en meningsfull fritid* remitterat betänkandet till Falkenbergs kommun. Barn- och utbildningsnämnden har fått i uppdrag av kommunstyrelsen att inkomma med ett svar på betänkandet, KS 2023/89. Nämnden har yttrat sig kring utredningens betänkande och dess väsentliga delar. Svaret ska vara kommunstyrelsen tillhanda senast per 31 mars 2023.

Den lag som reglerar elevers tillgång till fritidshem är skollagen (2010:800). Av lagen framkommer att utbildning i fritidshem ska erbjudas i den omfattning som behövs med hänsyn till föräldrarnas förvärvsarbete eller studier eller om eleven har ett eget behov på grund av familjens situation i övrigt. Fritidshemmet är en frivillig verksamhet så till vida att det är en fråga för varje familj att ta ställning till om ett barn ska delta eller om det behov av omsorg och fritidssysselsättning kan erbjudas på något annat sätt. Valet av att delta i fritidshemmets utbildning är dock, i de allra flesta kommuner, villkorat av en förutsättning som innebär att vårdnadshavare arbetar eller studerar. Av tidigare betänkande *Stärkt kvalitet och likvärdighet i fritidshem och pedagogisk omsorg* framgår att de elever som med all sannolikhet bäst skulle behöva fritidshemmets utbildning inte tar del av den idag, då lagstiftningen inte ger alla barn rätt till fritidshemmets utbildning. Enligt utredningen bör rätten till utbildning i fritidshem utökas till att omfatta fler elever.

Enligt utredningen bör avgiftsfritt allmänt fritidshem införas, där alla elever erbjuds utbildning i fritidshem. Utbildningens storlek föreslås minska i takt med att barnet blir äldre.

Utredningen föreslår ändringar i skollagen så att huvudmannens ansvar för att fritidshemmet har ändamålsenliga lokaler stärks och att det tydligare framgår vad de olika yrkesrollerna inom fritidshemmet har för uppdrag. Skolverket föreslås få uppdrag som kan stödja huvudmän, rektorer och lärare som arbetar med fritidshemmets uppdrag.

Konsekvenser av utredning

Varje barn är unikt och har egna rättigheter. FN:s barnkonvention har tagits i beaktande och barn- och utbildningsnämnden anser att utredningens förslag är förenliga med barnkonventionen. Genom utredningens förslag får fler elever ta del av fritidshemmets utbildning. För utrikesfödda elever, elever med annat modersmål och elever som växer upp i familjer med sämre socioekonomiska förutsättningar kan fritidshemmets utbildning vara särskilt värdefull. I fritidshemmets kompletterande och kompensatoriska uppdrag finns stora möjligheter att verka för och främja ett förebyggande arbete.

Ökade möjligheter och likvärdiga förutsättningar för elever att få ta del av fritidshemmet utbildning har en positiv påverkan på jämställdheten. Elevers livsvillkor förbättras och skillnader i elevers uppväxtvillkor kan få minskade konsekvenser för elevers kunskapsutveckling och sociala förmåga. Det finns ett stort allmänintresse av att alla elever får så goda möjligheter som möjligt till utveckling och lärande. Likvärdiga förutsättningar för alla att kunna delta i fritidshemmets utbildning förväntas öka välfärden och det ligger i de allmännas intressen.

En utökad rätt till fritidshem förväntas ge goda samhällsekonomiska konsekvenser på lång sikt. Förskola, skola och fritidshem lägger grunden för fortsatt lärande och ger goda livschanser. Fritidshemmen har en viktig roll att komplettera skolan och ge eleverna delvis andra erfarenheter och kunskaper än i skolan och bör komma alla elever till del. Elevers skolgång och fritidshemmets uppdrag att stimulera elevernas utveckling och lärande samt erbjuda en meningsfull fritid och rekreation påverkar samhället i stort. Utredningen bedömer att den samhällsekonomiska nyttan av förslagen överväger de kostnader som uppstår som konsekvens av reformens genomförande.

Barn och utbildningsnämnden gör bedömningen att efterfrågan på fritidshem kan komma att öka och därmed tillkommer också ökade kostnader. De ökande kostnader beräknas kunna täckas av statsbidrag med anledning av ett utvidgat uppdrag.

Beskrivning av ärendet

Regeringen tillsatte den 3 november 2021 en särskild utredning med uppdrag att ta ställning till utökad rätt till fritidshem. Utredningen har antagit namnet Utredningen om utökad rätt till fritidshem (U 2021:05). Genom tilläggsdirektiv (dir. 2022:132) förlängdes utredningstiden till den 30 november 2022. Utredningens betänkande har fokuserat på att analysera och ta ställning till om rätten att delta i fritidshemmets utbildning bör utökas till att omfatta fler elever. Det övergripande syftet med utredningens förslag ska enligt direktivet vara att ge fler elever möjlighet att stimuleras i sin utveckling och sitt lärande och bidra till en meningsfull fritid. All utbildning inom skolväsendet ska syfta till inhämtande av kunskaper och värden. En strävan ska vara att uppväga skillnader i elevernas

förutsättningar att tillgodogöra sig utbildningen. Fritidshemmet ska stimulera elevens utveckling och lärande som utgår från en helhetssyn på eleven och elevens behov (Skollagen 2010:800).

Falkenbergs kommun är en av remissinstanserna, att bedöma och ta ställning till utredningens förslag. Utbildningsdepartementet vill att Falkenbergs kommun, i sitt remissvar, belyser förslagen. Barn- och utbildningsnämnden har fått i uppdrag av kommunstyrelsen, att belysa remissen.

Nedan följer en sammanfattning av utredningens förslag:

1. Allmänt fritidshem och stärkt rätt till fritidshem
2. Åtgärder för att öka deltagandet i fritidshemmets utbildning
3. 10–12-åringar bör i relevanta delar ses som en del av ungdomspolitiken
4. Ändamålsenliga lokaler och god miljö
5. Kompetensförsörjning för ett attraktivt fritidshem

Allmänt fritidshem och stärkt rätt till fritidshem ska införas

1. Avgiftsfritt allmänt fritidshem och stärkt rätt till fritidshem

I utredningen föreslås att ett allmänt fritidshem bör införas, där alla elever erbjuds utbildning i fritidshem. Till och med vårterminen det år eleverna fyller nio år ska utbildning erbjudas under minst 490 timmar om året. Från och med höstterminen det år eleverna fyller nio år och till och med det år elever fyller tio år ska utbildning erbjudas under minst 295 timmar om året.

Allmänt fritidshem ska erbjudas på under läsåret inklusive lov och studiedagar.

Från och med höstterminen det år eleven fyller tio år ska utbildning erbjudas i den omfattning som behövs med hänsyn till vårdnadshavarnas förvärvsarbete eller studier eller om eleven har ett eget behov på grund av familjens behov för övrigt.

Fritidshem ska även fortsättningsvis vara obligatoriskt för kommunen att anordna, men frivilligt för elever att delta i.

2. Levnadsvillkor som ytterligare grund för utökat behov av fritidshem

Fritidshem ska erbjudas till elever om de på grund av sina levnadsvillkor, fysiska, psykiska eller andra skäl behöver särskilt stöd i sin utveckling, i form av fritidshemmets utbildning.

3. Erbjudandet bör ske som en följd av vårdnadshavarens önskemål

Hemkommunen ska ansvara för att utbildningen i fritidshem kommer till stånd för alla elever, för vilka kommunen ska erbjuda fritidshem och vars vårdnadshavare önskar det. Motsvarande utbildning i fritidshem kan erbjudas med enskild huvudman. I de fall elever går i skola hos enskild huvudman utan utbildning i fritidshem ska kommunen erbjuda sådan utbildning.

Åtgärder för att öka deltagandet i fritidshemmets utbildning

1. Utökad informationsskyldighet för kommunerna i syfte att öka deltagandet i fritidshem

Hemkommunen ska enligt utredningens förslag, ta kontakt med vårdnadshavare vars barn inte redan har en placering och erbjuda allmänt fritidshem. Informationen ska syfta till att informera om fritidshemmets syfte och rätten till fritidshem.

2. Skolskjuts bör utredas

Enligt utredningen bör det utredas om skolskjuts kan erbjudas även till fritidshem. Kommunen har idag inte någon skyldighet att bevilja skolskjuts till och från fritidshem. Avsaknaden av regler innebär att barn som har funktionshinder, barn som har resurssvaga vårdnadshavare eller barn som bor långt ifrån skolan eller på landsbygden, i vissa fall inte kan ta del av fritidshemmets utbildning.

3. Förslag som syftar till ökad kunskap om fritidshem och öppen fritidsverksamhet för 10–12-åringar

Skolinspektionen ska ges i uppdrag att genomföra två kvalitetsgranskningar av fritidshem för 10–12-åringar och öppen fritidsverksamhet för 10–12-åringar, som får erbjudas i stället för fritidsverksamhet.

4. 10–12-åringar bör i relevanta delar ses som en del av ungdomspolitiken

Utredningen föreslår att ungdomspolitiken bör ses över, så att 10–12-åringar omfattas av kartläggningar och relevanta delar av området.

5. Fritidshem för 10–12-åringar och öppen fritidsverksamhet bör utredas

Andelen elever som är 10–12 år och som deltar i utbildningen på fritidshem är låg. Utredningen ser ett behov av att på nationell nivå utreda fritidshem för denna målgrupp.

Lokaler och god miljö

1. Införandet av ändamålsenliga lokaler i skollagen

Det ska läggas till i skollagen att huvudmannen ska se till att fritidshemmet har ändamålsenliga lokaler. Huvudmannen ska även i fortsättningen se till att elevgrupperna har en lämplig sammansättning och storlek samt att eleverna erbjuds en god miljö.

1. Förslag om ändring i Skolinspektionen instruktion

Skolinspektionen bör ansvara för både tillståndsprovning och tillsyn av fritidshem med enskild huvudman. Instruktionen till Skolinspektionen bör ändras på så sätt att ordet fritidshem tas bort, så att fritidshem mer tydligt omfattas av granskning och tillsyn på det sätt som gäller för grundskolan.

2. Förslag om stöd för en ändamålsenlig lokalanvändning

Utredningen föreslår att Skolverket ges i uppdrag att ta fram ett stödmaterial som kan ge både stöd och inspiration i arbetet med att ge elever en god miljö. En ändamålsenlig lokalanvändning bör anpassas efter både skolans och fritidshemmets uppdrag och behov. Stödmaterialiet ska visa hur både huvudman och rektor kan ges dessa förutsättningar. Stödmaterialiet ska ha ett tillgänglighetsperspektiv och innehålla exempel på ändamålsenlig användning av lokaler och miljöer, både inom- och utomhus.

3. Förslag om stöd för att stärka det systematiska kvalitetsarbetet

Skolverket ska, enligt utredningen, ges i uppdrag att ta fram stödmaterial om systematiskt kvalitetsarbete för fritidshemmet. Detta som en del av det pågående arbete som Skolverket redan har tilldelats, att ta fram delmål och indikatorer för respektive verksamhetsformer. I det fortsatta arbetet ska möjligheten att följa upp, utvärdera och analysera en ändamålsenlig användning av lokaler särskilt övervägas.

4. Förslag om ändring av förordningen om kvalitetshöjande åtgärder i förskolan

Utredningens föreslår att förordningen om kvalitetshöjande åtgärder i förskolan ändras, så att även fritidshemmet omfattas. Statsbidraget ska syfta till kvalitetshöjande åtgärder och får användas för att bibehålla eller rekrytera personal i fritidshemmet, kompetensutveckling till lärare i fritidshem eller annan personal som arbetar i elevgrupperna samt bibehålla och utveckla en god miljö och ändamålsenlig användning av lokaler i fritidshemmet.

5. Elevhälsans roll i fritidshemmet bör utredas

Fritidshemmet har tillsammans med den obligatoriska skolan ett kompensatoriskt uppdrag. Då det är samma elever i fritidshemmet som i skolan är många av de frågor som rör elevernas lärande, utveckling och välmående gemensamma för de båda verksamheterna. Det är också vanligt att fritidshem och skola delar på gemensamma lokaler och då behöver en samverkan ske. Elevhälsans kompetenser kan spela en viktig roll och bör därav utredas vidare, enligt utredningen.

Kompetensförsörjning för ett attraktivt fritidshem

1. Ändringar i skollagen avseende annan personal

Utredningen föreslår att det i skollagen ska preciseras vad annan personal har för syfte i förskolans och fritidshemmets undervisning. Annan personal i fritidshemmet kan medverka till att främja elevers utveckling och lärande.

2. Fritidshemmets läroplan, del 4, bör ses över

Skolverket ska ges i uppdrag att göra en översyn av del 4 i läroplanen för grundskola, förskoleklassen och fritidshemmet, så att lärarens särskilda ansvar och arbetslagets gemensamma ansvar framgår. Även specialskolans och sameskolans respektive läroplaner ska ses över.

3. Läroplanens del 1 och 2 bör ses över

Skolverket bör ges i uppdrag att se över läroplanen för grundskola, förskoleklass och fritidshemmet så att det mer tydligt framgår att med lärare också avses lärare i fritidshem, och med skola avses skola och fritidshem. Även specialskolans och sameskolans respektive läroplaner bör ses över

4. Utbildning på avancerad nivå

Utbildning på avancerad nivå för lärare i fritidshem behövs enligt utredningen för att säkra bemanningen på fritidshem, på längre sikt. Två eller flera lärosäten bör ges i uppdrag att ta fram en vidareutbildning på avancerad nivå för lärare i fritidshem. Utbildningen ska ges inom ramen för magister- eller masterexamen.

5. Forskarskola

En nationell forskarskola med relevans för fritidshemmets syfte bör inrättas.

6. Översyn av barn- och fritidsprogrammet - en tydligare yrkesutgång

Skolverket bör enligt utredningen, få i uppdrag att se över barn- och fritidsprogrammet så att arbete i fritidshem och öppen fritidsverksamhet blir en tydligare yrkesutgång för elever på programmet, som inkluderar motsvarande relevant eftergymnasial utbildning.

Barn och utbildningsnämndens bedömning

Utredningens uppdrag har varit att analysera och ta ställning till om rätten att delta i fritidshemmets utbildning bör utökas till att omfatta fler elever. Förslagen som lagts fram syftar till att ge fler elever möjlighet att stimuleras i sin utveckling och sitt lärande, och bidra till en meningsfull fritid.

Barn- och utbildningsnämnden stödjer utredningens förslag om att ett allmänt fritidshem bör införas. Förslaget främjar alla elevers möjligheter stimuleras i sin utveckling och sitt lärande, och bidrar till en meningsfull fritid samt skapar mer jämlika villkor för alla elever att kunna delta i fritidshemmets utbildning.

Barn och utbildningsnämnden stödjer utredningens förslag om kvalitetshöjande åtgärder för fritidshem. Lokaler och god lärmiljö samt kompetensförsörjning ses som förutsättningar för att kunna främja alla elevers likvärdiga förutsättningar att stimuleras i sin utveckling och sitt lärande och bidra till en meningsfull fritid. Utredningen lyfter fram att elever som växer upp i familjer med sämre

socioekonomiska förhållanden och elever vars föräldrar står utanför arbetsmarknaden missgynnas mest av dagens lagstiftning, som villkoras av att elevernas vårdnadshavare arbetar eller studerar. Barn- och utbildningsnämnden efterfrågar fler förslag som skapar förutsättningar för huvudmän och kommuner att skapa ändamålsenliga lokaler och därmed en god lärmiljö, samt för att kunna säkerställa kompetensförsörjningen på fritidshemmen.

En lagreglering som tydliggör huvudmannens ansvar för ändamålsenliga lokaler och en god lärmiljö främjar en verksamhet av hög kvalitet. Genom införandet av allmänt fritidshem förväntas antalet inskrivna elever på fritidshemmet öka, därmed kommer även efterfrågan på ändamålsenliga lokaler att öka. Statsbidraget för kvalitetshöjande åtgärder i förskolan, föreslås av utredningen, att även omfatta fritidshem. Barn- och utbildningsnämnden efterfrågar fler möjligheter, för kommunen att kunna ansöka om statsbidrag för att kunna möta det ökade behovet av ändamålsenliga lokaler för fritidshemmet i och med det utvidgade uppdraget. Fritidshemmens lokaler går inte att särskilja från skolans lokaler, därmed påverkar tillgången till lokaler och lokalernas utformning både skolans och fritidshemmens utbildning.

Barn och utbildningsnämnden stödjer förslagen om att tydliggöra roller och ansvar på fritidshemmet genom ändringar i skollag och läroplanens del 1,2 och 4, vilket bidrar till att stärka yrket status och attraktionskraft. Nämnden vill lyfta fram personalens kompetens som särskilt betydelsefullt. Behovet av fler lärare i fritidshem är stort och verksamheten är idag beroende av obehörig personal, vilket också framkommer av utredningen. En förutsättning för att förslagen ska få avsedd effekt är att fritidshemmen har tillgång till utbildad personal som bedriver en utbildning av hög kvalitet. En utbildning av hög kvalitet kan i högre grad främjar alla elevers möjligheter att stimuleras i sin utveckling och sitt lärande, och bidra till en meningsfull fritid. En utbildning av hög kvalitet har särskilt stor betydelse för elever som växer upp i familjer med sämre socioekonomiska förutsättningar och för elever som växer upp under otrygga familjeförhållanden. Ett utökat antal utbildningsplatser och fler möjligheter till att kunna utbilda sig till lärare i fritidshem samt riktade statsbidrag för utbildning ser nämnden som tänkbara möjligheter. Barn- och utbildningsnämnden ser ett behov av att nationella kompetensutvecklingsinsatser riktade till fritidshem tas fram av Skolverket, som ett stöd för huvudmannen att kunna stärka och utveckla personalens kompetens.